

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ імені АНДРІЯ МАЛИШКА
КАФЕДРА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Всеукраїнська науково-практична конференція
до Дня української писемності й мови та
150-річчя Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка*

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

9 листопада 2018 року

Київ – 2019

*Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова
(протокол № 3 від 29 листопада 2018 року)*

Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі:
Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /відп. ред.
С.В.Шевчук, відп. за випуск С.В.Глущик, О.В.Дияк. – К.: Вид-во НПУ
імені М.П. Драгоманова, 2019. – 126 с.

У збірнику вміщено доповіді мовознавців, молодих учених і студентів, які брали участь у конференції. Тематика доповідей охоплює питання мовної політики в Україні, аспекти професійної комунікації в сучасній освіті, проблеми лексикології, морфології, термінології та фразеології української мови.

Для аспірантів, студентів-філологів, учителів української мови загальноосвітніх шкіл та гімназій.

Редакційна колегія:

Шевчук Світлана Володимирівна, завідувач кафедри культури української мови, академік АН ВО України, кандидат філологічних наук, професор – **відповідальний редактор;**

Лобода Тетяна Михайлівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат педагогічних наук;

Глущик Сергій Васильович, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – **відповідальний секретар;**

Дияк Олена Володимирівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – **відповідальний секретар;**

Підкамінна Людмила Василівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук;

Виноградова Юлія Борисівна, старший викладач кафедри культури української мови.

3) створення систем стандартів з документації, єдиної державної системи документації (ЄДСД), загальносоюзних класифікаторів, уніфікованих систем документації, спеціальних систем документації;

4) створення Головного архівного управління при Раді Міністрів СРСР, що контролювало документаційну частину діловодства установ;

5) розроблення Державної системи документаційного забезпечення управління.

У створенні суверенної України можна відзначити як певні досягнення, так і наявні труднощі, відчутні недоліки, невикористані можливості. Хочеться вірити, що багатий на кадровий і науково-технічний потенціал український народ зможе подолати всі перешкоди і стати на цивілізований шлях розвитку завдяки програмній самоорганізації, в якій право і культура документаційного забезпечення управління посідатимуть чільне місце.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бибик С. Ділові документи та правові папери: Листи, протоколи, заяви, договори угоди/ Світлана Бибик, Галина Сюта. – Х.: Фолио, 2005. – 491 с.
2. Головач А.С. Оформлення документів. – К.; Донецьк: Вища школа, 2009. – 352 с.
3. Діловодство у державних установах: зб. інструкцій / Є.К. Пашутинський (упоряд.). – 2-ге вид., зм. – К. : КНТ, 2009. – 593 с.
4. Загорецька О. Теорія діловодства як галузь наукових знань // Студії з архівної справи та документознавства / Держкомархів України. УДНДІАСД. – К., 2002. – Т. 8. – С. 139–141.
5. Палеха Ю.І. Документаційне забезпечення управління: Підручник. – К.: МАУП, 1997. – 344 с.
6. Палеха Ю. Управлінське документування: Навчальний посібник: У 2 ч./ Юрій Іванович Палеха; М-во освіти і науки України, Європейський ун-т. – 2-е вид. – К.: Вид-во Європейського ун-ту. – 2003 - Ч. 1: Ведення загальної документації: (зі зразками сучасних ділових паперів). – 2003. – 327 с.

*Поплавець Олександра,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

В Україні все помітніше активізується опрацювання різнобічної лінгвістичної і лінгводидактичної проблематики, яка стосується якостей та виявів такого неповторного феномена, як українська мова. І все ж чимало з того, що сукупно утворює безмежний простір усієї системи української мови, й

донині досліджено або лише в загальних рисах, або ж тільки в багатьох конкретних частковостях. До таких ланок і об'єктів вивчення в україністиці належить і педагогічна лексика, яка потребує особливої дослідницької уваги.

Актуальність дослідження педагогічної термінології в теоретичному плані зумовлюється достатньо високою питомою вагою її в сучасній українській мові з огляду на значення, яке має освіта та виховання у житті нашого суспільства. Внаслідок складних соціально-політичних і культурних умов формування української нації вона переживала як періоди піднесення, так і періоди тривалого вимушеного затишшя. Педагогічна наука завжди була своєрідним індикатором політичної, економічної та інтелектуальної свободи українського народу, адже педагогіка – не лише сучасна наука, а й мудрість народу, надбання багатьох поколінь, визначальним чинником формування інтелектуальної еліти, духовності та національної самосвідомості.

Та попри цікаву й “багату” лінгвальну та позалінгвальну історію, українська педагогічна термінологія довгий час спеціально комплексно не вивчалася. Вона залишалася в основному поза увагою термінознавчих досліджень і тоді, коли на межі ХХ–ХХІ ст. українська наука активно збагачувалася працями, присвяченими теоретичним і практичним аспектам формування, унормування та кодифікації української науково-технічної термінології загалом [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

Педагогічна термінологія української мови становить собою систему, що інтенсивно формується за загальними тенденціями розвитку та закономірностями функціонування сучасної української мови. Педагогічна лексика – упорядкована, галузева підсистема мови і науки, яка характеризується системно-мовною і предметно-логічною єдністю свого змісту. Вона, складова частина загально літературної мови, використовує її засоби вираження, функціонує за її законами.

Педагогічні найменування у точному розумінні цього слова створювалися ще у Давній Русі разом з появою шкільного навчання. Твори про виховання, пам'ятки писемності, засоби народної педагогіки ХІ–ХІІІ ст. залишили слід в історії педагогіки як зразки формування педагогічних понять. Педагогічна лексика тоді, звичайно, не виділялась як самостійна спеціальна галузь словникового фонду: вона органічно формувалася із понять, пов'язаних з називанням основних життєвих процесів, що свідчить про первинність форм активної практичної діяльності від відповідних понять і термінів. Джерелом багатьох сучасних педагогічних словосполучень і термінів, утворених в результаті афіксальної і семантичної деривації, є давньоруський лексичний фонд, ядро якого сягає епохи праслов'янської єдності. Формування педагогічної терміносистеми здійснювалося із залученням запозичень із чужих

мов: *старослов'янської, грецької мови, латини*. Запозичення – важливе джерело поповнення педагогічної лексики. Більшість іншомовних лексем – інтернаціоналізми, що походять із греко-латинського джерела (*школа, гімназія, професор, магістр, екзамен, лекція* тощо) і відображають поза національний характер педагогіки. Отже, засвоєння іншомовної лексики, пов'язаної із навчанням та освітою, відбувається у загальноєвропейському контексті.

У XV–XVIII ст. створюються передумови формування майбутньої наукової педагогічної термінології. У XVI–XVIII ст. велику роль відіграли братства, козацька епоха, які стали високим злетом української педагогічної думки світового масштабу. Важливим чинником, що вплинув на становлення педагогічної лексики як спеціальної галузі словникового фонду, стало запровадження християнства і виникнення осередків релігійної освіти.

Внаслідок постійної реорганізації системи освіти, у XIX – на початку XX ст. тривало далі збагачення української педагогічної лексики. Протягом XX – XXI ст. українська педагогічна термінологія пройшла складний шлях розвитку – від власних термінологічних систем до прямого запозичення лексичних одиниць із західноєвропейських та російської мов, і знову до вироблення власних, уже системніших, термінологічних систем.

У розвитку педагогічної термінології мала значення діяльність українських громадських діячів, учених, письменників: Михайла Драгоманова, Агатангела Кримського, Івана Франка, Івана Нечуя-Левицького, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки та інших.

Педагогіка – це дуже розгалужена система знань і навичок з теорії, історії і практики навчання й виховання. Серед галузевих педагогік прийнято виділяти типи: *дидактика, загальна педагогіка, вікова педагогіка*; спеціалізацій: *сурдопедагогіка, логопедія, тифлопедагогіка, лінгводидактика, філологія*. Окрему групу педагогізмів становлять терміни, пов'язані із теорією виховання (*гармонійний розвиток, трудове виховання*), управління навчально-виховним процесом (*школознавство*), принципи управління *внутрішньошкільне керівництво*) тощо.

До педагогічної термінології входять лексеми, пов'язані із функціональними педагогічними науками: *педагогіка вищої школи, педагогіка професійно-технічної освіти*; галузевими педагогіками: *педагогіка виправно-трудова системи, педагогіка підвищення кваліфікації*. Педагогічна лексика включає терміни, що уособлюють педагогіку вищої школи (*семінарські заняття, модульна система, педагогічна практика*), яка ґрунтується на загальних підвалинах вузівської педагогіки, і складають професіограму вчительської професії (*морально-психологічні риси вчителя, аналіз соціально-педагогічних явищ, педагогічний такт*). Частина педагогізмів розподіляється на

групи характеризуючи людину – педагога за певною узагальнено-спільною ознакою: за трудовою діяльністю (*учитель – учень*), спеціалізацією (*учитель – філолог*), належністю до колективу (*школяр*), підлеглістю (*директор*), місцем знаходження (*учитель середньої школи №12 у м. Києві*), віком (*студент*), статтю (*учень – учениця*), національністю (*учителька-японка*), схильністю (*учитель-поет*), інтелектом (*викладач-науковець*) та спорідненістю (*батько-декан*).

Для сучасної педагогічної термінології як підсистеми сучасної української мови характерні ті ж лексико-семантичні явища, що й для окремої галузевої термінології.

Полісемія педагогічних лексем пояснюється, з одного боку, природою самого слова, що узагальнює певну ознаку, яка може бути властива також іншим предметам чи явищам, і є результатом розвитку лексичного значення, а з другого, – специфікою розвитку педагогічної науки. Для сучасної педагогічної термінології властива зовнішньосистемна, міжсистемна та внутрішньосистемна полісемія.

Проблема омонімії в педагогічній терміносистемі не постає так гостро, як проблема багатозначності. Педагогічні терміни, однозвучно з термінами інших галузей чи загальноживаними словами, загалом не утруднюють фахового спілкування.

Антонімія у складі педагогічних термінів засвідчує їх системний характер. Серед них розрізняють різнокореневі та однокореневі (словотвірні) антоніми. Інтернаціоналізми, які становлять значну частину антонімічних пар, прийшли в українську мову готовими дериватами.

Надзвичайно поширеною у педагогічній термінології є синонімія. Найбільше виявлено абсолютних синонімів, що найчастіше представлені парами, в яких один термін чужомовного походження, а другий – питомий. Менше синонімічних об'єднань з двох або більше запозичень чи власне українських лексем.

Забезпечуючи унормування термінів, важливо зважати на чинник усталеності терміна в педагогічній лексиці, адже часом підвищена активність у термінотворенні призводить до неправильного введення в ужиток синонімів до вже усталених педагогізмів. Розгляд особливостей термінотворення педагогічної лексики передбачає комплексний аналіз використовуваних для цього словотвірних моделей.

Найбільшу активність виявляють такі різновиди морфологічного способу термінотворення, як *суфіксація* (найпродуктивнішими є словотвірні моделі із суфіксами *-нн(я)*, *-к(а)*, *-ник*, *-тель*, *-ов(ив)*, *-н(ий)*, *-льн(ий)* тощо) й *нульова суфіксація*, а також *основоскладання*, *словоскладання* (*професіограма*, *школа-*

лицей). Менш поширеними є префіксальний, префіксально-суфіксальний способи творення термінів (*по-вчительськи, перепідготовка*), а також аббревіація (*спецкурс, райвно, ВНЗ*).

Найпродуктивніші моделі творення це – “*прикметник (іноді дісприкметник) + іменник*” та “*іменник + іменник у родовому відмінку*” (*заочне навчання, рівень освіти*). Значна частина трикомпонентних термінів-словосполучень утворилась ускладненням відповідних словосполучень із двох компонентів за моделями “*прикметник + прикметник + іменник*”, “*прикметник + іменник + іменник*”, “*іменник + прикметник + іменник*”, “*іменник + іменник + іменник*” (*аналітико-синтетичний звуковий метод, демократичний стиль виховання, гігієна педагогічної праці, форми організації навчання*). Чотири-, п’яти-, шести-, семи- і навіть восьмикомпонентні словосполучення функціонують у педагогічній терміносистемі, проте здебільшого у сфері фіксації.

Отже, становлення і розвиток системи педагогічної термінології в українській мові визначається рядом позамовних і власне мовних факторів, що перебувають у тісному діалектичному зв’язку і впливають на функціонування словникового складу педагогіки протягом усього періоду її існування. Основоположними педагогічними чинниками є характер національної науки, техніки, розвиток матеріальної і духовної культури, становище мови в суспільстві і ступінь розвиненості відповідних функціональних стилів. Поява нових понять і реалій, безперервна діяльність учених і педагогів-практиків зумовлює виникнення нових слів або розвиток нових значень в існуючих словах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Д’яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. – К.: Вид. дім “КМ Academia”, 2000. – 218 с.
2. Кияк Т.Р. До питання про “своє” та “чуже” в українській термінології // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 22 – 25.
3. Кочан І.М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 520 с.
4. Кочан І.М. Теоретичні засади вироблення термінологічних стандартів в українській мові // Мова і культура нації. – Львів, 1991. – С. 40–49.
5. Михайлова Т.В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 20 с.
6. Наконечна Г.В. До історії унормування української науково-технічної термінології // Мовознавство. – 1992 – № 6. – С. 41 – 47.
7. Пілецький В.І. Сучасний українській термін (проблеми збереження національномовної самобутності) // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія філологічна. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – Вип. 34. – ч. 1. – С. 428–437.

8. Симоненко Л.О., Хойнацький М.С. Мовні проблеми державних стандартів на терміни та визначення // Вісник Книжкової палати. – 2000. – № 1. – С. 16 – 18.
9. Симоненко Л.О. До питання розвитку української термінологічної лексикографії // Весник Харківського політехнічного університета. – Харків, 1994. – № 19. – Вып. 1. – С. 198– 203.

Присяжненко Каріна
*Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ СПІВБЕСІДИ

Уміння подати себе в індивідуальному чи загальному порядку є дуже важливою і навіть є життєво необхідною навичкою. Адже куди б Ви не пішли, в яку б ситуацію не потрапили, Ви маєте показати себе з виграшної сторони. Влаштуватися на престижну роботу, долучитися до культурних чи освітніх заходів тощо, практично не можливо без успішної самопрезентації. Людина має бачити чи підходить їй ця особа, чи відповідає вона всім необхідним критеріям, а це стає можливим лише за допомогою самопрезентації. Ця навичка потрібна в усіх сферах громадського життя.

Репрезентувати себе можна в різноманітних формах як в усній (співбесіда), так і в письмовій чи друкованій (резюме).

Безумовно, ключова роль у самопрезентації відведена мові. Саме з її допомогою неї співбесідник може з легкістю визначити рівень освіченості людини. Багатство мовної палітри може показати чи начитана людина, настільки багатий її словниковий запас, чи розуміється вона в сфері професійного мовлення тощо. Вживання під час співбесіди великої кількості синонімів, красномовних епітетів, професійних термінів, ввічливих зворотів – висвітлить Вас лише з позитивної сторони. І навпаки, мізерність набору слів, які під час розмови будуть постійно повторюватись, вживання примітивних мовних конструкцій, недоречні паузи під час розмови – все це покаже Вас у не надто хорошому світлі перед співрозмовником.

Мовна культура шліфується і вдосконалюється у процесі спілкування, зокрема під час виконання професійних обов'язків. Вона виявляється у володінні професійною мовою, вмінні висловлюватися правильно, точно, логічно, майстерно послуговуватися комунікативно виправданими мовними засобами залежно від мети і ситуації спілкування. Усі ці критерії регламентує мовознавча наука - культура мови.